

ЕТИЧНІСТЬ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ ТВОРЧОГО, ВИКОНАВСЬКОГО ТА ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

ETHICS OF CONCERT MASTERY AS A REALIZATION OF CREATIVE, EXECUTIVE AND PEDAGOGICAL PROFESSIONALISM

Статтю присвячено висвітленню ролі концертмейстера в синергетичному аспекті. Висвітлено триєдність складових професіоналізму, а саме: творчої, виконавчої та професійної, які лежать в основі майстерності. Увагу приділено питанню взаємодії концертмейстера та вокаліста чи групи вокалістів у процесі навчання та концертної діяльності. Наголошено на необхідності дотримання рівноправного діалогу між голосом та інструментом, результатом якого постає правильна інтерпретація авторського твору. Окреслено рамки майстерності концертмейстера, які передбачають вміння синхронізувати партію фортепіано з партією соліста, вивірити звуковий баланс, а головне, створити цілісний звуковий образ. Педагогічний аспект діяльності концертмейстера передбачає виконання відповідального завдання – ознайомлення студента з різними музичними стилями, виховання його музичного смаку, співпрацю дуету – соліст і піаніст (аккомпаніатор) у художньому значенні. У статті висвітлено питання, що концертмейстерське мистецтво доступне не всім піаністам. Вона вимагає високої музичної майстерності, художньої культури та особливого покликання. Вказано, що діяльність концертмейстера вимагає від піаніста застосування багатосторонніх знань та умінь з теорії, гармонії, сольфеджіо, поліфонії, історії музики, аналізу музичних творів, вокальної та хорової літератури, педагогіки.

Методом дослідження стало вивчення та аналіз публікацій з проблем творчої та педагогічної діяльності концертмейстера, а також спостереження за практичною роботою концертмейстерів та узагальнення досвіду роботи багатьох концертмейстерів. Вказано, що майстерність концертмейстера глибоко специфічна і вимагає від нього різноманітних музично-виконавчих вмінь та навичок, володіння ансамблевою технікою, знання основ співацького мистецтва, наявність музичного слуху, спеціальних музичних навичок з читання та транспонування різних партитур.

У цій роботі показано професійні творчі та педагогічні аспекти діяльності концертмейстера, тому і концертмейстери-початківці знайдуть багато корисної інформації та практичних рекомендацій для застосування їх у своїй професійній діяльності.

Ключові слова: концертмейстер, вокаліст, педагогічна, виконавська, майстерність, творчий підхід, синергетична єдність.

The article is devoted to highlighting the role of the concertmaster in a synergistic aspect. The trinity of the components of professionalism, namely: creative, executive and professional, which are the basis of mastery, is highlighted. Attention is paid to the issue of interaction between a concertmaster and a vocalist or a group of vocalists in the process of training and concert activity. It is emphasized the need to maintain an equal dialogue between the voice and the instrument, the result of which is the correct interpretation of the author's work. The framework of a concertmaster's skill is outlined, which includes the ability to synchronize the piano part with the soloist's part, to check the sound balance, and most importantly, to create a complete sound image. The pedagogical aspect of the concertmaster's activity involves the performance of a responsible task – familiarizing the student with various musical styles, nurturing his musical taste, cooperation of a duet – a soloist and a pianist (accompanist) in an artistic sense. The article highlights the issue that concertmaster art is not available to all pianists. It requires high musical skill, artistic culture and a special vocation. It is indicated that the activity of a concertmaster requires the pianist to apply versatile knowledge and skills in theory, harmony, solfeggio, polyphony, music history, analysis of musical works, vocal and choral literature, pedagogy.

The research method was the study and analysis of publications on the problems of the concertmaster's creative and pedagogical activity, as well as observation of the practical work of concertmasters and generalization of the work experience of many concertmasters. It is indicated that the mastery of a concertmaster is deeply specific and requires versatile musical and performing abilities and skills, mastery of ensemble technique, knowledge of the basics of singing, musical ear, special musical skills in reading and transposing various scores.

This work shows the professional creative and pedagogical aspects of the concertmaster's activity, so beginner concertmasters will find a lot of useful information and practical recommendations for applying them in their professional activities.

Key words: accompanist, vocalist, pedagogical, performance, mastery, creative approach, synergistic unity.

УДК 378 : 78.087.6 784

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/58.2.21>

Павлюк Н.М.,

викладач циклової комісії методики музичної освіти та вокально-хорової підготовки
Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради

Шахрай О.М.,

викладач кафедри теорії, методики музичної освіти та інструментальної підготовки
Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради

Богдан З.П.,

викладач кафедри теорії, методики музичної освіти та інструментальної підготовки
Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Творча діяльність концертмейстера-піаніста – виконавська, педагогічна, організаційна – унікальна своєю багатофункціональністю. Сьогодні концертмейстерська діяльність, увібравши емпіричний досвід кількох поколінь музикантів, набула особливо

широкого поширення як у художній, так і в педагогічній практиці.

Актуальність цієї статті полягає у назрілій необхідності обґрунтування базових компонентів у творчій діяльності концертмейстера та вокаліста, осмислення кардинальних аспектів цієї специфіки, що продиктована особливостями його співтворчості з іншими виконавцями. Вивчення

диференціації загальних базових основ та специфічних відмінностей, що впливають із змісту та структури виконавчої діяльності концертмейстера-піаніста, не отримало до нашого часу докладного висвітлення. Прагнучи створити цілісне уявлення про співпрацю концертмейстера та вокаліста чи групи вокалістів, обрано певний аспект дослідження, який, з одного боку, забезпечує розуміння її базових принципів, з іншого боку – дозволяє більш детально і багатогранно висвітлити її якості та специфічні особливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика, багатоаспектність питань, пов'язаних з мистецтвом акомпанементу та взаємодії з вокалістами, актуальні протягом кількох століть. Вивченню особливостей концертмейстерської діяльності присвячено спеціально орієнтовані роботи Ф. Куперена, Ж.-Ф. Дандріє, Ж.-Ф. Рамо, Ф. Е. Баха та ін., що висвітлюють цінний практичний досвід найбільших музикантів. Професійні композитори, як правило, не відокремлювали концертмейстерську творчість від сольного виконавства на різних інструментах. Новації, пов'язані з процесами спеціалізації в діяльності концертмейстера на рубежі XIX-XX століть, були зафіксовані в книгах В. Хіккіна «Фортепіанний акомпанемент» (1925), Р. Гартмана «Робота концертмейстера» (1934), Дж. Мура «Співак та акомпаніатор» (1953). Проте наукова література, пов'язана з вивченням концертмейстерської діяльності та вокалу у ракурсі системної єдності її базових та специфічних компонентів нині відсутня.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вивчення діяльності ансамблю концертмейстер-вокаліст передбачає як диференційний, так і комплексний аспект висвітлення питання. Саме трикомпонентний вектор подачі інформації у цій статті допоможе концертмейстерам та вокалістам усвідомити ансамблеву єдність їхньої діяльності, відсутність першості у дуетній формі роботи.

Об'єктом дослідження є концертмейстерство, як творча багатофункціональна, поліфункціональна діяльність піаніста, яка органічно поєднує музично-виконавчі, творчі, педагогічні та організаційні варіативні елементи.

Предметом дослідження стають базові компоненти та професійна специфікація у творчій діяльності концертмейстера-піаніста.

Мета дослідження – обґрунтування базових компонентів та виявлення професійної майстерності у творчій діяльності концертмейстера та вокаліста.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професія концертмейстера досить затребувана на ринку праці і є найпоширенішою у спільному музичному виконавстві. Вона відрізняється від педагогічної роботи своєю універсальністю та

багатогранністю: окрім виконавських завдань концертмейстер виконує виховні, організаторські (наприклад, під час підготовки концерту, конкурсів разом із педагогом), психологічні функції.

Кандидат мистецтвознавства Н. Інюточкіна висловила думку про різноманітні галузі музичного життя в роботі піаніста-концертмейстера та розрізняла: «... концертно-сценічну форму побутування, діяльність концертмейстера в оперному класі, педагогічну форму» [4, с. 52].

Концертмейстер виконує всю підготовчу роботу із вокалістами, артистами хору, балету до репетиційного процесу з оркестром. Відомий педагог і музикант Г. Г. Нейгауз захоплювався фортепіано, яке може виконати найрізноманітніші ролі, і називав його «інтелектуальним» серед усіх музичних інструментів: «Адже на ньому... можна виконувати все..., від мелодії пастуської сопілки до гігантських симфоній та оперних побудов» [4, с. 54].

Дж. Мур багаторазово стверджував, більшість слухачів, солістів нерідко применшують роль концертмейстера. Дж. Мур цитує слова кореспондента Г. Крекстона про те, коли все опрацьовано до дрібниць, найбільше вираження вдячності від співака: «Ви добре грали сьогодні, я навіть не помітив вашої присутності» [6, с. 78].

Лише у XX столітті започатковано осмислення особливостей концертмейстерського мистецтва, виникає термін «партія фортепіано», піаніст стає рівноправним учасником нарівні з вокалістом/інструменталістом у створенні музичної концепції.

Робота концертмейстера над вокально-інструментальним твором складна. Знання природи співацького голосу, фізіології співака, особливостей виконання французької, німецької, італійської музики вимагає від концертмейстера детального вивчення вокальної партії, вільного володіння фортепіано, навички читання з аркуша, транспортування, імпровізації та ін.

Багатовекторність завдань, які стоять перед сучасним концертмейстером, обумовлює потребу максимальної концентрації для вивчення своєї партії та ознайомлення з іншими партіями ансамблю. Не менш вагомою є увага до технічних можливостей піаніста, яка враховується при створенні музичного образу, його подачі та інтерпретації у співпраці із вокалістом чи групою вокалістів. Концертмейстру в ансамблі не варто змагатися з солістом та перекривати його, але водночас надзвичайно важливо підтримати сольну партію, а не ховатися за солістом. Педагог класу камерного ансамблю, кандидат мистецтвознавства Л. Повзун, наголошує, що: «... у пошуку необхідних способів може бути лише натренований слух концертмейстера, його художній потенціал та творча енергія» [5].

З педагогічної точки зору концертмейстер у середніх та вищих навчальних закладах,

працюючи зі студентами, професійно грамотно вивчає твір, організовує цілісне виховання молодих виконавців, привчає вокалістів слухати, розуміти музичний супровід із перших занять.

Як педагог, концертмейстер надає допомогу вокалісту у вивченні ним своєї партії, а саме: у досягненні чистоти інтонації та точності ритмічного малюнку, у правильному формуванні фрази та стилю композитора.

Процес навчання твору поділяється на кілька етапів, які вокаліст і концертмейстер проходять спільно: формування певних навичок, застосування багаторазове повторення окремих частин твору, акцентування уваги на найбільш складних епізодах, коригування темпових нюансів з метою вибору найбільш відповідного художньому образу твору і рівню підготовки вокаліста, робота над динамічними відтінками твору з урахуванням індивідуальних особливостей соліста, аналіз стилістичних особливостей та способу взаємодії партій соліста та концертмейстера, вибір інтерпретації образу як можливість реалізації творчості виконавця.

Розучування вокального ансамблю та допомога вокалістам у цьому – одне із багатьох складних завдань, які виконує концертмейстер. Необхідність знання партій кожного виконавця, вміння чітко та ясно уявити загальне звучання всіх голосів вимагають від піаніста ретельної підготовки та формування власних внутрішніх слухових уявлень. Тривалий період роботи у вокальному класі виробляє у концертмейстера вокальний слух, який ми розглядаємо як вміння сприймати та аналізувати якість основні складові вокального мистецтва виконавця і, при необхідності, нагадати учневі вокальні установки педагога.

Основною художньою метою мистецтва концертмейстера є досягнення гармонійного ансамблю. Істинний ансамбль несе в собі синергетичну функцію, яка активується єдністю художніх намірів обох сторін – соліста і концертмейстера – і одночасно розумінням кожного з них своїх функцій у втіленні художнього образу твору.

Супроводжуючи соліста на сцені, концертмейстеру важливо налаштувати його на впевнене, успішне виконання, подолати підвищене хвилювання. Важливо розвинути позитивне ставлення до концертного виступу. Велике значення має невербальне спілкування виконавця (сукупність дій, жест, міміка, пози). Вихід артиста має бути впевненим і спокійним. Видатний український виконавець, доктор мистецтвознавства В. Н. Апатський говорив, що «музикант має перед публікою бути у піднесеному настрої, грати у повному розумінні цього слова, без видимої напруги, не показуючи, як це важко, яскраво розкрити зміст твору та захопити слухача. Закінчивши гру, вклонитися і спокійно покинути сцену. Музикант має бути в образі протягом усього концерту» [1, с. 58].

Розглянувши широкий спектр питань, що стосуються взаємодії концертмейстера зі співаком, можна зробити висновок про те, що такий вид творчої співдружності піаніста-аккомпаніатора і вокаліста є змістовною системою, що складається з безлічі складових. Вони включають, у свою чергу, безліч факторів, облік специфічних особливостей, який при реалізації спільного музичного проекту дозволить отримати справді високе художнє виконання.

Соліст і концертмейстер у художньому розумінні – це члени єдиного, цілісного музичного організму. Більше того, концертмейстерське мистецтво вимагає високої музичної майстерності, художньої культури та особливого покликання. Концертмейстер – це піаніст, який допомагає вокалістам, інструменталістам розучувати партії та акомпанує їм у репетиціях і концертах, виконує декілька функцій: розучування із солістами їх партій, вміння контролювати якість їх виконання, знання їх виконавської специфіки і причин виникнення труднощів у виконанні, вміння підказати правильний шлях до виправлення тих чи інших недоліків. Таким чином, у діяльності концертмейстера об'єднуються творчі, педагогічні й психологічні функції та їх важко відокремити один від одного у навчальних, концертних та конкурсних ситуаціях.

Концертмейстерська сфера музикування передбачає володіння, як усім арсеналом професійної майстерності, так і безліччю додаткових умінь: звичка організувати партитуру, «вибудувати вертикаль», виявити індивідуальну специфіку голосу соліста, забезпечити живу пульсацію музичної тканини, дати диригентську сітку.

Хороший концертмейстер повинен мати загальну музичну обдарованість, гарний музичний слух, уяву, вміння охопити образну сутність і форму твору, артистизм, здатність образно, натхненно втілити задум автора в концертному виконанні. Концертмейстер має навчитися швидко освоювати музичний текст і одразу відрізнити суттєве від менш важливого.

Перерахуємо, які ж знання та навички необхідні концертмейстеру для початку професійної діяльності у школі мистецтв: вміння читати з аркуша фортепіанну партію будь-якої складності, розуміти сенс втілюваних у нотах звуків, їх ролі в побудові цілого, граючи акомпанемент, бачити і ясно представляти партію соліста, заздалегідь вловлюючи індивідуальну своєрідність його трактування та всіма виконавськими засобами сприяти його виразу; володіння навичками гри в ансамблі; вміння транспонувати в межах терції текст середньої трудності, що необхідно при грі з духовими інструментами, а також для роботи з вокалістами.

Концертмейстер-професіонал виявляє значний інтерес до пізнання нової музики, знайомства

з нотами тих чи інших творів, слухання їх у записі та на концертах. Концертмейстер не повинен втрачати нагоди практично зіткнутися з різними жанрами виконавського мистецтва, намагаючись розширити свій досвід та зрозуміти особливості кожного виду виконавства. Специфіка гри концертмейстера полягає також у тому, що він має знайти сенс і задоволення у тому, щоб бути не солістом, а одним із учасників союзу із вокалістом. Концертмейстер повинен мати професійний набір виконавської майстерності, знати основи педагогіки, психології та фізіології, мати необхідні різнобічні знання з питань естетики, у сфері художньої культури та інших мистецтв.

Творча діяльність концертмейстера скомпонована із двох складових частин: робочий процес і концертне виконання. Робочий процес містить 4 етапи: 1) опрацювання твору: реалізація задуму автора, тобто створення музично-слухових уявлень за умови прочитання нотного тексту твору. Професіоналізм концертмейстера залежить від його навичок візуального прочитання партитури, вміння візуально визначати її особливості (внутрішній слух); 2) індивідуальна робота над партією акомпанементу передбачає: розучування фортепіанної партії, деталізація складних елементів та їх відпрацювання; 3) робота з солістом – передбачає досконале виконання фортепіанної партії, поєднання музично-виконавчих дій, знання партії партнера; 4) робоче (репетиційне) виконання твору в цілому: створення музичного виконавського образу.

У період підготовки твору вокаліст та піаніст спільно проходять ряд етапів: багаторазове повторення твору в цілому та його деталей, зупинки у найскладніших епізодах, апробація різних темпів, аналіз характеру твору, координація динаміки.

Не менш складні завдання постають перед концертмейстером, коли триває процес розучування твору вокальним ансамблем. Досконале знання партій кожного голосу, створення ясного слухового уявлення загального звучання всіх голосів вимагають від концертмейстера ретельного тренування та зміцнення внутрішніх слухових уявлень.

У роботі з вокалістом концертмейстер зобов'язаний допомогти у вивченні вокальної партії, у досягненні точної інтонації, у правильному формуванні фрази, у найбільш виразній передачі слів тексту через інтонації.

Створюючи при вивченні нотного твору разом із співаком виконавську форму, концертмейстер нарівні з вокалістом має проникати в драматургію поетичного тексту, знаходити його вокальне вираження.

Основною мистецькою метою акомпанування є досягнення загального ансамблю. Вдалиий ансамбль ґрунтується на єдності мистецьких намірів обох партнерів – соліста та піаніста, і водночас

розумінням кожного своїх функцій у втіленні змісту твору.

У музикантів є два види діяльності: сольна та ансамблева. Концертмейстер здійснює функцію акомпанування будь-якому інструменту чи голосу, але це завжди ансамбль. В ансамблі з вокалістами робота концертмейстера має свою специфіку. Якщо у взаємодії концертмейстера та керівника хору існує така особливість, як розуміння концертмейстером диригентських жестів, тому він повинен знати основні прийоми диригування, рухи, що позначають афтакт, дихання, зняття звуку та інші; жести, що зображають штрихи та відтінки, то в роботі з вокалістами рука диригента відсутня. Це створює додаткові труднощі у спілкуванні зі співаком. Концертмейстер у цьому випадку має самостійно передбачати наміри соліста. Якщо в хорі диригент відповідальний за якість звуку, він бере участь у його формуванні, то, працюючи зі співаком, концертмейстер повинен інтуїтивно відчувати, коли виникатиме звук, і соліст візьме подих.

Вміти чути, грати в ансамблі з партнером, творчо співпереживати – все це необхідно при спільному виконанні і є важливою деталлю професійної фортепіанної майстерності. Природа вокального звуку діаметрально протилежна фортепіанному, тому особливого значення набуває звуковий баланс. Вокаліст та піаніст виступають членами єдиного музичного організму.

Висновки і перспективи в цьому напрямку. Основна мета концертмейстера – досягнення гармонійного ансамблю. Істинний ансамбль – це синергетична єдність, яка активується художніми намірами обох сторін – соліста і концертмейстера – і одночасно розумінням кожного з них своїх функцій у втіленні художнього образу твору.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Апатський В. Основи теорії та методики духового музично-виконавського мистецтва : навч. посібник. К.: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2006. С. 432.
2. Грінченко Т. Д. Історія виникнення та становлення професії піаніст-концертмейстер. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2017. Вип. 49. С. 280–284.
3. Комаренко Н. М. Інтерпретаційно-творчий аспект діяльності концертмейстера, як компонент музично-художньої архітекτονіки вокально-романсових циклів С. Рахманінова на прикладі ор. 38. Молодий вчений, 2018. № 1 (1). С. 147–153.
4. Короткова О. В. Деякі історичні аспекти становлення професії акомпаніатора-концертмейстера. Молодий вчений. 2017. № 8. С. 52 – 55.
5. Повзун Л. Феномен ансамблевої творчості піаніста – концертмейстера Л Повзун. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mmik/20089/tekstu/Povzun.htm
6. Ревенчук В. В. Теорія та методика формування концертмейстерських умінь: [навчальний посібник]. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2009. 111 с.